

ABORTUS PROVOCATUS IN DEN INDISCHEN ARCHIPEL

DOOR

J. P. KLEIWEG DE ZWAAN.

(Slot).

5. Op welke wijze tracht men de vrucht af te drijven?

Het blijkt, dat daarvoor twee methoden in zwang zijn, namelijk de medicamenteuze en de mechanische behandeling. Laatstgenoemde kan weder onderscheiden worden in uitwendige en inwendige manipulaties. Niet zelden echter tracht men allereerst door het innemen van een of ander medicament aan de graviditeit een einde te maken; gelukt dat niet, dan neemt men zijn toevlucht tot eene mechanische behandeling.

In Taloek (Midden-Sumatra) werd mij als middel voor het afbreken der zwangerschap het volgende opgegeven: Men neme een handvol *daoen kajoe*, — *poeding* (*Codiaeum variegatum*), — *mengkoedoe* (*Morinda tinctoria*), — *Kadali ajer* (*Aglaonema marantifolium*) — *pandja*, — *koening koening lemboe* (*Curcuma spec.*), alsook een handvol bladeren van de *laboe ajer* (*Lagenaria vulgaris*). Deze bladeren worden dooreen gemengd, gekneusd en fijngestampt, waarna men toevoegt wat kwantan-water. Dit mengsel wordt in een aarden pot verwarmd en dan in een doek gewikkeld, welke gedurende drie dagen op den buik der zwangere moet blijven liggen, om daarna door een nieuwe vervangen te worden. Deze behandeling moet worden voortgezet, totdat de vrucht is geboren.

Een beter middel zou echter zijn de *getah ingoe* (*Asa foetida*), in een pisangvrucht gestoken en door de grvida gegeten.

In Sidjoengdjoeng, eveneens in Midden-Sumatra gelegen, deelde men mij mede, dat men voor het opwekken van abortus de vrouw laat eten *tjikau*-wortel (*Quisqualis indica*), gemengd met sirihpruim en *getah ingoe* (*Asa foetida*).

In de Lampongsche districten geeft men aan de zwangere vrouw te drinken arak of brandewijn, waarin eierdooiers zijn geklutst ¹⁾).

¹⁾ Helfrich: Bijdrage tot de geographische, geologische en ethnographische kennis der Afdeeling Kroë (N.W. Sumatra). Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde van Ned. Indië, deel XXXVII, 1889.

Ludeking noemt als abortiva (*oebat keloe-loessan*), in gebruik bij de inlanders van Agam, Sumatra's Westkust: *tjoema lakian*: de bast, ook wel de bladeren, met water gekookt en dan dit afkooksel gedronken.

Zaden van de *ketjoeboeng*, op water getrokken en dit gedronken. Aschwater, gemengd met citroenwater .

Afkooksel van de bast van de *sibloessoes*-boom ²⁾).

Volgens de Maleiers der Oostkust van Sumatra zou een nimmer versagend abortivum zijn de vrucht van de *selambak* (*Polypodium quercifolium*). Deze vrucht wordt fijngewreven, met fijngesneden haren, opium en azijn vermengd, waarna van dit mengsel een pil wordt gerold, welke in de vagina der vrouw, tegen het ostium uteri wordt geschoven. Na korten tijd zouden dientengevolge uterus-contracties optreden, welke de geboorte der vrucht tengevolge hebben. Eveneens zou een goed abortivum zijn een infuus van de *daoen boenga boenga* (*Hibiscus rosinencis*) of van de bladeren en de schors van de *tjinkam*-boom (*Eugenia caryophyllata*), alsook van de *daoen geteping* (*Cassia alata*) ³⁾.

Het zijn vooral vaak ingrediënten, afkomstig van planten of boomen met roode bloemen of roode bladeren, die als abortiva worden aanbevolen. Waarschijnlijk zoekt men eenig verband tusschen de roode kleur dezer bestanddeelen en de op te wekken menstruatie (leer der signatuur).

Het zijn echter volstrekt niet uitsluitend bestanddeelen uit het plantenrijk, die door de Maleiers als abortivum worden gebruikt. Men laat b.v. de zwangere vrouw, teneinde hare vrucht af te drijven, ook wel innemen een afkooksel van de staart van de *ikan dungdong*, een riviervisch; dit afkooksel moet zij driemaal innemen. Terloops zij hier weder gewezen op de beteekenis bij deze therapie van het getal drie, welk getal evenals het getal zeven in de geneeskunde der Maleiers zulk een belangrijke rol speelt.

De Karo-Bataks bevelen als abortiva vooral sterk verhittende bestanddeelen aan, zooals Spaansche peper, gember, enz. ⁴⁾).

Bij de Toradja's worden bestanddeelen van den *poe'a-pa'a*-boom als abortiva aanbevolen; volgens sommigen moet de vrouw op de bladstelen van dezen boom kauwen, volgens anderen worden de bladeren verwarmd op den buik der zwangere gelegd.

Kruyt houdt het voor zeer waarschijnlijk, dat de Toradja's niet langs empirischen, maar langs sympathischen weg tot dit middel

²⁾ Ludeking: Natuur- en Geneeskundig-topographische schets der Assistent-Residentie Ajam (Sumatra's W.kust). Geneesk. Tijdschr. van Ned.-Indië, deel IV, 1860.

³⁾ R. Römer: Die Abortiva der Malaien auf der Ostküste Sumatra's. Janus, XIV, 1909.

⁴⁾ M. Joustra: Hygiënische misstanden in het Karoland.

zijn gekomen. De bladsteel van den *poe'a-pa'a* bestaat namelijk uit eenige geledingen, die zeer gemakkelijk afbreken, vandaar de naam *poe'a-pa'a* = brekebeen. Door het gebruik van dit blad of van dezen bladsteel hoopt men blijkbaar de vrucht te doen afbreken, of de zwangerschap af te breken. Men heeft hier dus waarschijnlijk weer een voorbeeld van de transmigratie-leer, welke bij de inlanders van den Indischen Archipel, vooral ook in de geneeskunde, zoo'n groote rol speelt. Volgens deze leer veronderstelt men, dat door het gebruikmaken van een of ander bestanddeel, de daaraan toegeschreven eigenschappen zullen overgaan op dengene, die van die bestanddeelen eenig gebruik maakt, met het resultaat dat deze typische eigenschappen zich zullen openbaren bij den gebruiker.

*Van Dongen*⁵⁾ noemt als abortiva, bij onze inlanders in gebruik:

1. de onrijpe ananas-vrucht.
2. een afkooksel van den *Kelor*-wortel (*Moringa pterygo-sperma*).
3. *daoen poering* (*Codiaeum variegatum*).
4. *daoen meniran* (*Phyllanthus niruri*).
5. *djanking, kepoeih* (*Sterculia foetida*). De vuil-purpere bloemen ruiken naar rottend vleesch. De bast en de jonge bladeren worden afgekookt als abortivum gebruikt. Ik vermoed, dat in dit geval niet alleen de roode kleur, maar eveneens de eigenaardige geur der bloemen de indicatie geven tot deze therapie (leer der signatuur).
6. een afkooksel der bladeren van de *djoeng rahab* (*Baekea frutescens*).
7. *Modjar*. (*Plumbago rosea*).
8. *Koersani* (*Vernonia anthelmintica*). De zaden hiervan worden ook als wormafdrijvend middel en als diureticum aangewend. Blijkbaar schrijft men dus daaraan een algemeen afdrijvende kracht toe, en meent men daarom daarvan ook als abortivum te kunnen gebruik maken.

Aan de ananas, en vooral aan de onrijpe ananas, wordt door onze inlanders in sterke mate eene afdrijvende kracht toegeschreven. Volgens *Persenaire*⁶⁾ is het zeer aannemelijk, dat het overmatig gebruik van deze vrucht tot abortus kan leiden, omdat een flinke maag-darmkatarrh een peristaltiek kan veroorzaken, die niet altijd beperkt blijft tot de gladde spiervezelen van den darmwand. De meeste abortiva, in onze Oost in gebruik, per os genomen, veroorzaken dan ook diarrhee. Vaak wordt door zwangere vrouwen, met bedoeling de vrucht af te drijven, bij leege maag een jonge ananas, tegelijk met

⁵⁾ J. van Dongen: Beknopt overzicht der meest gebruikte geneesmiddelen in Ned. Oost-Indië.

⁶⁾ J. Persenaire: Over Indische Abortiva. Geneeskundig Tijdschr. voor Ned. Indië, deel LI, 1911.

bier, soms echter met fijngestampt glas of met eenig zuur plantsap gebruikt. Ook van een moes van de tamarinde-vrucht wordt daartoe wel gebruik gemaakt.

Reeds bij den ouden *Rumphius*⁷⁾ vond ik de ananas als abortivum vermeld: „Daar zijn ook snoode vrouwen” — schrijft hij — zonderlijk onder de Ternatanen, die de ontfankenisse daar mede weeten af te zetten, en zomtyds zoo rijkelijk innemen, dat zij 'er den bek bij inschieten, want dezen zap is zoo goed als een slegt sterkwater. Zoo iemand nu te veel had ingenomen, en eenig letsel daar van gevoeld, die zal innemen zwart Acarbaar, dat is zwart coraal, of Pliniaanse Antipathes, het welk veel in Amboina gevonden werd, op een steen met water geworpen, want dit is een antidotum, zoo tegen de ananas als andere corrosive planten.”

Nog een ander abortivum, namelijk de flos festalis, de feestbloem (*boenga raja*) wordt door *Rumphius* vermeld. Hij schrijft daarvan: „In de medicynen heeft ze ook eenig gebruik, want de bladeren zijn slijmerig, verzagtende, en eenigzints rijp makende, de bloem heeft bij de verzagtende ook een afdrijvende kragt, de wortelen van de witte soort zijn verkoelende, de roode bloemen in azijn gewreven en gedronken, drijft de vrouwen haar maandtijd, bij zommige slapelijk, bij anderen zo sterk, dat ze ook de vrugt afdrijft. Dit laatste heeft men uit zekere Confessie van een Inlander in Banda anno 1655 verkregen, dewelke bekende, dat hij de bladeren van de stok, en niet de bloemen, met de korls van Papaja, in sterken azijn gewreven, zijne Concubine te drinken hadde gegeven, en daar mede een zesmaandige vrugt afgedreven, anders zijn deeze bladeren, met die van Novella, in dagelijks gebruik, bij de Vroedvrouwen om den slijm daar uit te trekken, en in de ure van de geboorte te appliceeren, zonder eenige schade of vreze voor het kind, zij geven in de zelfste ure het sap van de bladeren ook te drinken, om te verlossen. Men houdt de knoppen van de bloemen, eer ze open gaan voor kragtiger, om de stonden te verwekken, in azijn gedronken, moeten deerhalven bevrugte vrouwen haar wagten iets van deeze bloemen of bladeren binnens lijfs te nemen”.

Ik meen, dat de indicatie van deze bloem of bladeren tendeele althans weer zal gezocht moeten worden in de roode kleur der bloemen, maar verder ook in de openende kracht, die in de gesloten knoppen der bloemen wordt verondersteld en die men op de baarmoeder der zwangere wil doen overgaan (transmigratieleer). Om dezelfde reden toch drinken zwangere Atjehsche vrouwen water, waarin de bloemen van de *roempoet fatimah* (*Anastatica hierochuntica*) hebben gelegen. Deze bloemen openen zich in het water; drinkt de vrouw van dit water, dan zal de openende kracht der bloemen

⁷⁾ Rumphius: Het Ambonsche Kruid-boek, deel IV, p. 229.

overgaan op haar baarmoeder, die zich dan ook zal openen, waardoor de vrucht kan geboren worden.

Persenaire noemt nog als gebruikelijk abortivum in onze Oost de bladeren van *Coleus atropurpureus* (*daoen iler* of *-mejena, miana*). Hiervan wordt een afkooksel gebruikt, vaak vermengd met *djenitri*; dit laatste wordt verkregen door fijnstamping van de kleinste galnoten van *Quercus infectoria*, liefst die met veel puntige uitwassen. Volgens *Vorderman* worden ook wel de galnoten van *Tamarix gallica* als abortivum gebezigd.

De meeste abortief-middelen, in Indië in gebruik, zijn echter samengesteld uit een min of meer groot aantal verschillende bestanddeelen, deels in verschen, deels in bereiden vorm. Het schijnt wel, dat door de inlanders aan geen enkel der samenstellende bestanddeelen afzonderlijk voldoende werking wordt toegeschreven.

Door *Persenaire* worden voor de Javanen nog de volgende abortiefmiddelen genoemd:

Papaya-pitten (*Carica papaya*).

Sesamzaden en olie, op Java bekend als *minjak widjèn*.

De bast van *poelosarie* (*Alyxia stellata*), liefst vermengd met *bloestroe*, de vrucht van een klimplant (*Ipomoea mammosa*?)

Daoen mangkok (*Nothopanax cochleatum*).

Kembang sepatoe (*Hibiscus rosasinensis*), waarvan de jonge bloemen en knoppen, met azijn vermengd, worden gebruikt.

Kembang penganten (*Nyclantes arborescens*) en de zeer bittere bladeren, alsook het sap uit den stengel van *singa dapoe* (*Bragantia tomentosa*).

Al dergelijke middelen zijn dan in de samengestelde bereidingen vaak vermengd met aloë, borax en saffraan.

Belangrijk is als abortivum vooral ook de *akar poeloe* (*Aristolochia indica*), waarin eene stof schijnt voor te komen, in werking overeenkomend met ons moederkoren. Reeds *Hippocrates* noemt de *Aristolochia* als een geschikte baarmoederdrank (*Von Oefele*).

Uit het groot aantal genoemde abortiva kan men ook al reeds opmaken en concluderen, dat het afdrijven der vrucht bij de inlanders in onze Oost veelvuldig wordt beproefd.

In Oost-Nias (Lolowoea) vernam ik, dat zwangere vrouwen, die om de een of andere reden geen kind wenschen te krijgen, allereerst door artsenijen zullen trachten aan de zwangerschap een einde te maken. De vrouw drinkt daartoe b.v. een afkooksel van *daoen papaja*, of wel water, waarin fijngewreven roode *lombok* is gemengd. In West-Nias eten zwangere vrouwen, met de bedoeling de vrucht af te drijven, *boeboer* (rijstepap), met fijngewreven *lombok* (Spaansche peper).

Ook de Atjehers kennen allerlei recepten voor het opwekken van abortus. Soms gebruiken zij daartoe echter uitsluitend toover- of

bezweringsformules, waaraan zij groote beteekenis in deze omstandigheden toekennen. Volgens *Jacobs* geldt bij de Atjehers vooral ook het gebruik van groote hoeveelheden ananas of van de bittere vruchten van *keumoedëë* (*Morinda citrifolia*), met name in het begin der graviditeit, voor een probaat abortivum.

De Gajo'sche vrouwen van Sumatra eten gistpastilles of opium, met een ei gekookt of drinken alcoholischen rijstwijf of een afkooksel van de uit zich zelf afschilverende schors van *kajoe seloen*⁸⁾). In het laatstgenoemde middel is misschien weer de transmigratie-leer te herkennen, doordat men beoogt de loslatende kracht van dezen boom over te brengen op de baarmoeder, tengevolge waarvan ook de vrucht losgelaten zal worden. Ook zou het inslikken van de galblaas van de *ikön kaul* eene afdrijvende werking bezitten.

De Alassers in Sumatra schrijven den zwangeren, die een einde aan hare graviditeit wenschen te maken, voor water te drinken, vermengd met opium. Ook de Bataks maken daartoe van opium gebruik, bevelen echter ook andere middelen aan, zooals gember en Spaansche peper.

Volgens *Grabowsky* gebruikt men in Zuid-Oost-Borneo als abortivum gaarne kalk, gemengd met kruit, alsook de citroenachtige vrucht van de *kabauau*-boom, of de wortels en vruchten van den *kamoenah*.

De Kënja-Dajaks van Borneo trachten eveneens allereerst langs medicamenteuzen weg uterus-contracties op te wekken en daardoor de vrucht te verwijderen. Men beproeft zulks door het eten van zure vruchten: onrijpe ananassen, komkommers, wilde frambozen, of de zure vrucht der *betoekong njanding* (*pandanus*), waarvan het vruchtvleesch met de pitjes worden gebruikt. Voorts verschillende curcuma-soorten, zooals de *curcuma longa*, waarvan het sap wordt aangewend. Een zeer goeden naam hebben ook als abortivum bij de Kënja's de topbladen van de wilde frambozenstruik (*Rubus pungeus*). *Els-hout*⁹⁾ kende eene Dajaksche vrouw, die dit middel met goed succes had aangewend.

Voor de Dajaks der Westkust van Borneo is vooral de *sidagoeri* (*Malvaceeën*), ook wel *sidagoeri perampoean* genaamd, een veelgeprezen abortivum. De fijngemaakte wortels dezer plant worden, met rijst of vleesch vermengd, gegeten¹⁰⁾.

Ook de inboorlingen der tusschen Nieuw-Guinee en Australië gelegen eilanden in de Torresstraat trachten allereerst door allerlei middelen, inwendig te nemen, de vrucht af te drijven. Zij maken

⁸⁾ J. Kreemer: Atjeh.

⁹⁾ J. M. Elshout: De Geneeskunde der Kënja-Dajak in Centraal-Borneo in verband met hun Godsdienst.

¹⁰⁾ J. C. Blonk: *Sidagoeri* als abortivum. Geneesk. Tijdschrift voor Ned. Indië, deel XXXV, 1895.

daartoe bij voorkeur gebruik van aftreksels van bepaalde bladeren ¹¹⁾.

Eveneens trachten de vrouwen van Kei, voordat zij tot meer drastische maatregelen overgaan, door het innemen van allerlei middeltjes aan hare zwangerschap een einde te maken (*Geurtjens*).

Erdweg ¹²⁾ vermeldt, dat de vrouwen van het eiland Tumleo (Berlinhafen, het vroegere Duitsch Nieuw-Guinee) allerlei medicamenten van plantaardigen aard kennen, niet alleen om de vrucht af te drijven, maar ook om zich onvruchtbaar te maken. Ook andere stammen in het vroegere Deutsche gebied van Nieuw-Guinee maken van zulke middelen gebruik.

Abortiefmiddelen, inwendig in te nemen, vond ik verder nog vermeld voor de inlanders van Tanimbar, Timorlaet, Boeroe, Ambon, de Oeliasers, Ceram, Watubela, Babar, Kisar, Wetar, Flores, verder o.a. ook bij de Galelareezen en Tobelareezen ¹³⁾.

Op Bali gebruiken de vrouwen o.a. een koud aftreksel van den fijngemaakten bast van de *kepoh* (*Sterculia foetida*), of een aftreksel van den bast van de *manga Kawini* (*Mangifera foetida*) ¹⁴⁾. In Java (Banjoewangi) worden de onrijpe vruchten van dezen boom met dezelfde bedoeling gebruikt.

Door *Van der Burg* en *Ridley* worden eveneens een aantal abortief-middelen, in onze Oost in gebruik, genoemd ¹⁵⁾.

De Kuni-Papoea's in Nieuw-Guinee zijn van meening, dat een bepaalde gembersoort (*ibadau*) eene zoo sterk afdrijvende werking bezit, dat de zwangere vrouwen deze maar behoeven te naderen of ernaar te kijken, om de gewenschte werking ervan te ondervinden ¹⁶⁾.

Men herkent hieruit weder de toovergedachte, die, gelijk bekend, bij de Papoea's zoo'n groote rol speelt.

Een eigenaardig middel vermeldt *Neuhaus* voor een Papoea-stam in het vroegere Duitsch Nieuw-Guinee. Deze lieden zoeken n.l. in de faeces van den kasuaris een vruchtkern en wanneer zij die gevonden hebben, koken zij deze kern in eene bepaalde groente. Na verwijdering van de vruchtkern wordt de groente gegeten. Blijkbaar meent men, dat eene specifieke kracht van den kasuaris op de vruchtkern is overgegaan en tracht men deze weder op de groente over te dragen, teneinde dezelfde eigenschap, door het eten dezer

¹¹⁾ A. C. Haddon: Birth and Childhood customs and limitation of Children. Reports of the Cambridge Anthropol. Expedition to Torresstraits, vol. VI.

¹²⁾ P. Matthias Josef Erdweg: Die Benschuer der Insel Tumleo, Berlinhafen, Deutsch Neu-Guinea. Mitt. der Anthropol. Ges. in Wien, XXXII, 1902.

¹³⁾ J. G. Riedel: Galela und Tobelaresen. Zeitschrift für Ethnologie, Band 17, 1885.

¹⁴⁾ J. Jacobs: Eenigen tijd onder de Baliërs.

¹⁵⁾ C. L. van der Burg: De Geneesheer in Nederlandsch-Indië.

H. N. Ridley: De Inlandsche Geneesmiddelen der Maleiers.

¹⁶⁾ Henri Eschman: L'enfant chez les Kuni (Nouvelle Guinee Anglaise). Anthropos, Band VI, 1911.

groente, deelachtig te worden, waardoor de vrucht zal worden afgedreven. Hiervoor pleit b.v., dat de Papoea's onrustige kinderen wel met een kasuarisbeen bestrijken. De kasuaris schijnt een zeer rustig dier te zijn; men hoopt op deze wijze de rust van dit dier op het kind te kunnen overbrengen. Het is dezelfde idee, die een bepaalden Negerstam ertoe leidt onrustige kinderen tot rust en in slaap te brengen door ze in te wrijven met de faeces van een civetkat. Dit dier slaapt veel, men hoopt nu op deze wijze deze eigenschap van het dier op het kind te kunnen overbrengen.

Wij gaan nu over tot de bespreking der verschillende manipulaties, waardoor men in Indië tracht abortus op te wekken. Deze kunnen, gelijk gezegd, worden onderscheiden in inwendige en uitwendige.

Inwendige Manipulaties.

In Taloeck (Midden-Sumatra) werd mij medegedeeld, dat aldaar de eivliessteek niet wordt toegepast ter terminceering der zwangerschap. Daarentegen tracht in Sidjoengdjoeng de *biden* (verloskundige) op geleide van den vinger de steel van een *kaliki-alang*-blad (*Ricinus communis*) door het ostium uteri te steken, met het doel de graviditeit der vrouw af te breken.

In de aan den Kampar gelegen kampong Goenoeng Sahilan vernam ik eveneens, dat de inlanders wel tot het opwekken van abortus van den eivliessteek gebruik maken. Daartoe steekt de *doekoen* een stuk *batang letoeijk letoeijk* (*Cardiospermum halicacabum*), aan zijn uiteinde toegespitst, door het collum in de baarmoeder. Men laat dit stokje liggen, totdat de vrucht geboren is. Wanneer echter deze behandeling bekend raakt, moet de schuldige aan den radjah of aan het in rang onmiddellijk onder dezen staand hoofd, een karbouw geven, of eene hooge boete betalen.

Römer¹⁷⁾ deelt ons mede, dat bij de Bataks, als de inwendig toegediende abortiefmiddelen werkeloos blijven, de vliezen worden doorstoken en wel met behulp van een bamboesteel of met de hoofdnerf van het blad eener waterplant. Ook zouden de *doekoens* aldaar wel gebruik maken van een soort proppenschieter, waarmede een kleine bamboepijl tegen den baarmoedermond wordt geschoten.

Ook *Joustra* vermeldt deze methode, *ngeltep* geheeten. Volgens *Joustra* wordt echter bij de Bataks ook wel gebruik gemaakt van een balletje opium, dat in de vagina wordt gebracht.

Door de Maleiers der Oostkust van Sumatra wordt wel uit de fijngewreven kern der vrucht van den selambakboom (*Polypodium quercifolium*) een pil bereid, na vermenging met fijngesneden haren, opium en azijn, welke pil in de vagina tegen het ostium uteri

¹⁷⁾ R. Römer: Die Heilkunde der Batak auf Sumatra. Janus XII, 1907.

wordt geschoven. Na korten tijd zouden daardoor baarmoedercontracties optreden, waardoor de vrucht wordt afgedreven. Ook voert de doekoen, met hetzelfde doel, een holle, 7 c.M. lange bamboesteel in de vagina, als een speculum en brengt daardoor in het collum uteri een pil, gevormd uit fijngeknede bladeren. Eveneens tracht de doekoen de bladsteel van de *katela* (*Ipomoea batatas*), of de steel van de *djarak* (*Ricinus communis*), aan haar vooreinde vaak met *getah* (melksap) bestreken, door het ostium uteri naar binnen te voeren¹⁸⁾.

De Atjehers trachten eveneens op mechanische wijze een miskraam op te wekken. Een zeer bekende methode bij hen is b.v. het inbrengen in de vagina van een klapperbladnerf, welker uiteinde met kapok is omwonden en daarna gedoopt in een mengsel, bestaande uit het melksap van den *roebe*-heester (*Calotropis gigantea*) + het melksap van *boega kling* en kalk, soms echter ook wel uit een mengsel van melksap en opium. Deze nerf laat men 's nachts in de vagina zitten.

In het Gajo-land voert men met dezelfde bedoeling en op gelijke wijze ook wel een stokje in, aan welks uiteinde een knotje menschenhaar is bevestigd, gedrenkt in het melksap van de ricinus-plant. Ledige padibolsters (*ampa*), met olie gevuld, op deze wijze ingebracht, zouden hetzelfde effect hebben¹⁹⁾.

Bij de inlanders der assistent-residentie Agam (Sumatra's Westkust) wordt wel het puntige blad van de *linta boeang* diep in de vagina gebracht en dan daarmede, door snelle omwentelingen van het blad tusschen duim en wijsvinger, de uterus-mond geprikkeld. Ofwel, men steekt een lange bladsteel diep in de vagina, om daarmede den baarmoeder-mond te bereiken²⁰⁾.

Van de Niassers in het Oostelijk deel van het eiland vernam ik, dat men voor het opwekken van abortus, tracht met behulp van de steel van een blad, de eivliezen te doorsteken. Indien echter deze behandeling wordt ontdekt, moet niet alleen de vrouw, die abortus liet opwekken, maar ook de „deskundige” eene boete betalen. Ook in West-Nias constateerde ik, dat de eivliessteek bij de inlanders bekend is.

Het is wel zeer opmerkelijk, dat dergelijke manipulaties in onze Oost in hoofdzaak in Sumatra en in de omgeving daarvan in gebruik zijn. Alleen vond ik nog door *Elshout* vermeld, dat de Kénja-Dajaks in Centraal-Borneo wel trachten door prikkeling van den baarmoedermond met de steel van een pisangblad, uterus-contracties op te wekken, om daardoor de vrucht te doen uitstooten. Deze mededeeling pleit er wel voor, dat ook nog bij andere stammen in Indië

¹⁸⁾ R. Römer: Die Abortiva der Malaien auf der Ostküste Sumatra's. Janus XIV, 1909.

¹⁹⁾ J. Kreemer: Atjeh.

²⁰⁾ E. W. A. Ludeking: Natuur- en Geneesk. Topografische Schets der Assistent-residentie Agam (Sumatra's Westkust).

zulke maatregelen bekend zullen zijn — echter, gelijk gezegd, in de literatuur heb ik dienaangaande bij andere volken van den Archipel niets meer kunnen ontdekken.

Uitwendige Manipulaties.

Van de Minangkabau-Maleiers in Sumatra vernam ik, dat men ook tracht door het masseeren van den buik der zwangere de inwendige therapie, beoogend het vóórtijdig beëindigen der graviditeit, te ondersteunen.

De Maleiers der Lampongsche districten trachten, behalve door het pidjetten van den buik, de vrucht af te drijven door op den buik der vrouw te appliceeren warme asch, of door daarop een verwarmden steen te leggen.

Ook bij de Maleiers der Oostkust van Sumatra is het gebruikelijk door kneden en wrijven van den buik der zwangere, abortus op te wekken. Zulke handelingen hebben verder eveneens plaats bij de Bataks en Atjehers.

De inlanders der assistent-residentie Agam (Sumatra's Westkust) masseeren met dezelfde bedoeling krachtig den onderbuik en leggen op de lendenen of op den buik der zwangere vrouw een verwarmden steen.

In West-Nias vernam ik, dat men voor het opwekken van abortus massage van den buik toepast, of warme schijven leemaarde op den buik legt. Ook wordt wel de buik der zwangere vrouw gewreven met warme kokosolie of met verhitte, jonge kokosnoten, of men legt een steen, zoo heet de vrouw verdragen kan, op haar buik. De Noord-Niassers plaatsen daartoe een ketel, gevuld met warm water, op den buik der grávida; tevens wordt dit lichaamsdeel flink gemasseerd.

De vrouwen van het naburige eiland Enggano trachten eveneens de vrucht af te drijven door een warmgemaakte steen, in een doek gewikkeld, op den buik te leggen, of gehuld in een groen bananenblad. Eveneens wordt daartoe wel gebruikt de verwarmde knop van een bananen-tros ²¹⁾).

Bij de Kénja-Dajaks van Borneo brengt wrijven en kneden van de baarmoeder en tevens drukken op den buik gedurende enkele dagen voortgezet, soms onder groote pijnlijkheid, tenslotte het gewenschte resultaat.

Wanneer bij de Toradja's in Celebes de inwendig toegediende middelen niet helpen, laat de vrouw zich den buik wrijven en knijpen, ja ook zich daarop trappen. In de onderafdeeling Makale laat de grávida zich door een andere vrouw zoolang op den buik trappen, totdat het foetus is afgedreven ²²⁾).

²¹⁾ Johs. Winkler: Bericht über die zweite Untersuchungsreise nach der Insel Engano. Tijdschr. v. Indische Taal-, Land- en Volkenkunde, deel L, 1908.

²²⁾ E. A. J. Nobele: Memorie van Overgave betreffende de onderafdeeling Makale. Idem, deel LXVI, afl. 1 en 2, 1926.

Op Halmaheira zou men geen abortiva kennen; indien bij eene ongehuwde vrouw, teneinde de schande te voorkomen, de vrucht wordt afgedreven, geschiedt zulks gewoonlijk door uitwendige manipulaties, n.l. door drukken en trappen op den buik der zwangere²³⁾.

Volgens *Van Kol* tracht men in de Minahassa bij zwangere ongehuwde vrouwen wel door verwrikking van de baarmoeder de vrucht te verwijderen²⁴⁾.

Indien op het eiland Kei de inwendig toegediende middelen niet het gewenschte resultaat hebben, strekt de vrouw zich op den grond uit, met de heupen zoo nauw mogelijk ingesloten tusschen zware steenen of blokken hout. Dan laat zij een zwaren steen op den buik leggen, om door den druk de vrucht te dooden en af te drijven. Andere vrouwen aldaar springen van een aanzienlijke hoogte naar beneden en laten zich daarbij met opzet op beide voeten tegelijk hard neerkwakken. Sommigen laten zich door eene deskundige vrouw met een steen den buik bewerken; de deskundige stoot herhaaldelijk met dezen steen op den buik der vrouw, met het doel, naar men zegt, het kind in den moederschoot te dooden.

Op Timorlaet en Tanimbar tracht men ook door massage van den buik de vrouw te doen aborteeren, terwijl op Babar te vrouw zich daartoe door haar man op den buik laat trappen. In Flores vond ik weder massage vermeld, evenals ook op het eiland Bali.

Op de Schouten- en Padaido-eilanden wordt een miskraam bewerkstelligd, behalve door het toedienen van afdrijvende medicamenten, door insnoering en kneding van den buik der gravida.

De Papoea-vrouwen der Doreh-baai laten zich den buik door een rotan vast samensnoeren en dan daarop trappen, totdat de vrucht is afgedreven.

Bij de Papoea's van het vroegere Duitsch Nieuw-Guinee worden bepaalde geesten als *Bombang* en *Soiga* door de zwangere vrouw gesmeekt om de vrucht af te drijven.

„Bewerkt mijn lichaam met eën knuppel, opdat het zich samenklonterende bloed verdeeld en afgedreven worde” — aldus smeekt de arme vrouw. Daarbij tracht zij dan nog door intensief drukken met beide handen op den buik haar wensch vervuld te krijgen.

Wanneer bij de Bukaua van Nieuw-Guinee de inwendig toegediende middelen niet helpen, gaat men tot andere handelingen over. Men zal dan met een scherpe grassoort op den buik, aan ellebogen, handen en voeten insnijdingen in de huid maken, in de veronderstelling, dat tengevolge van het veroorzaakte bloedverlies, een miskraam wordt opgewekt. Ofwel de zwangere laat zich door een oude vrouw den buik inrijgen en knijpen. Helpt dit alles nog niet, dan gaat men

²³⁾ W. Skubina: Berichten v. d. Utrechtsche Zending 1918.

²⁴⁾ H. van Kol: Uit onze Koloniën.

over tot een zeer pijnlijke proceduur, daarin bestaande, dat men de gravida door twee andere vrouwen in het bosch door een gespleten boomstam telkens weer heen en weer trekt, totdat de vrucht te voorschijn komt. Van deze maatregelen weet echter de echtgenoot der zwangere vrouw niets af, hij wil daarvan ook niets weten, want in zulke aangelegenheden laten de mannen hunne vrouwen volledige vrijheid.

De Monumbo-vrouwen van Potsdamhafen trachten abortus op te wekken door intensief te gaan werken met de hakbijl, waarbij hun lichaam sterk geschud wordt. Bovendien laat men zich den buik sterk insnoeren en masseeren, of men tracht de vrucht te dooden, door met een steen op den buik te beuken. In Tami draagt de vrouw, die aldus haar vrucht heeft afgedreven, gedurende eenigen tijd een kort treurnet ²⁵⁾. Daaruit kan men weer afleiden, dat althans in dit gebied het opwekken van abortus voor eene geoorloofde handeling wordt gehouden, waarvoor men zelfs openlijk durft uitkomen.

De Papoesche vrouwen van Britsch Nieuw-Guinee wenden heete steenen aan, of springen van een groote hoogte, ofwel zij gaan op den buik liggen en laten eene andere vrouw op haar lenden staan ²⁶⁾.

Op de eilanden van de Torres-sstraat wordt abortus opgewekt door den buik der gravida met een steen te stooten, met zware lasten te beladen, of met een zwaren knuppel te bewerken. Ook komt het voor, dat men de vrouw met den rug tegen een boom plaatst, waarna twee mannen met een stok tegen haar buik drukken, om aldus de vrucht af te drijven. Ook sterk insnoeren van den buik is bij deze inlanders gebruikelijk, evenals het springen van een groote hoogte.

Verder wordt het dragen van zware lasten voor dit doel van nut geoordeeld, alsook het klimmen in een hoogen kokosboom, waarbij de buik stevig tegen den boom wordt aangedrukt.

Tenslotte vond ik voor de Bontoc-Igorooten der Philippijnen vermeld, dat de vrouw, ter afdrijving harer vrucht, zich den buik met warm water laat begieten en tevens dit lichaamsdeel laat masseeren ²⁷⁾.

Uit het medegedeelde blijkt wel, dat al deze uitwendige methoden over den geheelen Indischen Archipel vrijwel op hetzelfde neerkomen. Het is in hoofdzaak toepassing van warmte op den buik, druk op den buik, of het springen van eene groote hoogte.

Het bleek ons reeds meermalen, dat ook bij een abortus en bij

²⁵⁾ R. Neuhauss: Deutsch Neu Guinea.

²⁶⁾ C. G. Seligmann: The medicine, surgery and midwifery of the Sinangolo. *Journal of the Anthropological Institute of Great Britain and Ireland*, vol. XXXII, 1902.

²⁷⁾ A. E. Jenks: The Bontoc Igorot.

de handelingen, ten doel hebbend een miskraam op te wekken, bij-geloovige denkbeelden en gebruiken een rol spelen. Zoo vernemen wij nog van *Harrebomée*, dat wanneer een ongehuwd Lampongsch meisje zwanger is geworden, zij naar de *doekoen* gaat, met verzoek aan hare graviditeit een einde te maken. De doekoen spreekt dan de aanvangsletters van haar naam over een citroen uit en tevens wordt het meisje, onder het uitspreken van gebeden, gebaad. De verloskundige drukt dan telkens eenige druppels uit den citroen op het meisje uit onder het uitspreken van het bezweringsformulier: „Kind, wyl gij nog niet geboren, ja zelfs nog niet gevormd zijt, kom vóór uw tijd voor den dag en breng geen schande over uwe moeder!” Verder moet het meisje verschillende dranken, met naar het Oosten gewend gelaat, innemen. De uitgeperste citroen moet vervolgens met allerlei ceremonieel in een hollen boom, ergens in de *rimboe*, verstopt worden.

Bij de bewoners der Padangsche Bovenlanden in Sumatra bestaat de overtuiging, dat indien eene zwangere vrouw haar kind heeft afgedreven en dit in het bosch of elders heeft begraven, de geest van het foetus op die plaats blijft rondzwerven en wel in de gedaante van een kikvorsch. Deze geest toont zich een bitter vijand van alle mannen, maar vooral van den vader, dien hij, zoodra de geest daartoe kans ziet, bij de genitaliën pakt, om deze van het lichaam te rukken. Deze, zoo kwaadgezinde geest, *sikoenia* of *koenja*, ook wel *kankoeang* genaamd, zou als een klein kind kunnen huilen²⁸⁾.

De Papoea's van het vroegere Duitsch Nieuw-Guinee zijn van oordeel, dat het voor het opwekken van abortus al voldoende kan zijn, dat de toovenaar een bepaalde tooverformule op de vlakke hand uitsprekt en dan zijn hand legt op den buik der gravida. Wij zagen reeds, dat deze Papoea's voor het verwekken van abortus ook de hulp inroepen van bepaalde geesten. Zoo zouden ook de geesten *Godewa* en *Laulabu* over vruchtafdrijvende krachten beschikken en wordt daarom gaarne hun hulp ingeroepen.

Gelijk bekend, meenen sommige volken, dat er van eene vrouw, bij welke een miskraam heeft plaats gehad, een zeer nadeelige invloed uitgaat op hare omgeving. Dat is o.a. het geval bij bepaalde Bantoe-stammen in Zuid-Afrika²⁹⁾. Men meent b.v., dat eene vrouw, welke een miskraam heeft doen opwekken, een man kan dooden, eenvoudig door bij hem te gaan liggen. Deze man zal dan ernstig ziek worden en een week daarna is hij reeds overleden. Ook zou door een miskraam een ernstige droogte het land kunnen teisteren;

²⁸⁾ Van den Toorn: Het animisme bij de Menangkabauers der Padangsche Bovenlanden. Bijdr. tot de Taal-, Land- en Volkenkunde van Ned.-Indië, 5e volgreeks, V, 1890.

²⁹⁾ H. A. Junod: Les conceptions physiologiques des Bantu Sud-Africains et leurs tabous. Revue d'Ethnographie et de Sociologie, I, 1910.

op allerlei manieren en door allerlei ceremonieel moet men dan trachten aan dezen funesten invloed te ontkomen.

Van al dergelijke ideeën vond ik echter voor de inlanders van onze Oost geen gewag gemaakt, noch heb ik zelf zulke opvattingen bij de inlanders kunnen vaststellen.

6. In welke maand der zwangerschap wordt bij voorkeur de vrucht afgedreven?

Het blijkt, dat in den regel de afdrijving plaats heeft in de eerste maanden der graviditeit. Zooals wij zagen, beperken vele Moham-medanen het geoorloofd zijn van het opwekken van abortus tot de eerste vier maanden, omdat daarna *toean Allah* den geest, het levens-principe in het jonge individu blaast. Volgens *Alfred Maass* zou bij de Minangkabau-Maleiers van Centraal-Sumatra de vrucht slechts in de eerste drie maanden der zwangerschap worden afgedreven.

Echter ook bij de heidensche stammen in onze Oost geschiedt zulks in den regel in het begin der graviditeit. Bij de Kënja-Dajaks van Borneo geldt als het gunstigste tijdstip voor afdrijving, de derde of vierde maand der zwangerschap. Men zegt dan, dat het kind zoo groot is als een groene boomkikker. De afgedreven vrucht wordt onder het huis begraven.

Bij de Toradja's van het Sa'dan-, Masoepoe- en Mamasagebied, heeft eveneens de afdrijving plaats in de eerste maanden der graviditeit. Volgens de Bontoc-Igorooten der Philippijnen zou de toegepaste behandeling alleen succes kunnen hebben in de eerste acht tot tien weken der zwangerschap.

De Sinangololo-Papoea's van het Rigo-district in Britsch Nieuw-Guinee zijn van oordeel, dat het opwekken van abortus alleen mogelijk is, als de vrouw nog slechts drie of vier maanden zwanger is. Men meent, dat dan het kind nog maar „*rara*” is, d.w.z. bloed, en dat dan de beenderen bij het kind nog niet gevormd zijn.

7. Tenslotte hebben wij ons de vraag gesteld, welke gevolgen de afdrijving heeft, hetzij voor de vrouw zelve of voor hare omgeving.

Dat de afdrijving voor de vrouw zelve, vooral tengevolge van de veelal zeer hardhandige en ruwe methoden, welke worden toegepast, niet zelden bedenkelijke gevolgen zal hebben, ligt voor de hand. Het kan ons dan ook niet verwonderen, dat men daarvan herhaaldelijk gewag gemaakt vindt. Zoo werd mijzelf door de *doekoens* in Midden-Sumatra medegedeeld, dat in aansluiting aan de pogingen tot het opwekken van abortus de Minangkabausche vrouwen niet zelden ernstig ziek worden, zelfs komen te sterven. Zij krijgen hooge koorts, koude rillingen en zware hoofdpijn. In zoo'n geval raadt de *doekoen* aan, den buik der vrouw te masseeren, of men legt haar op

den buik een pap van fijngemaakte *daoen pinang moeda* (Areca catechu), *ampoh* (eetbare aarde) en *daoen limau ketjil* (een citroensoort), welke pap verwarmd moet worden aangewend.

Zoo vermeldt ook Pater *Geurtjens*, dat op de Kei-eilanden de vrouwen tengevolge van de veelal zeer gewelddadige pogingen tot het opwekken van abortus, niet zelden ernstig geschaad worden, ja, dat meermalen daarvan de dood der vrouw het gevolg is. Ook *Joustra* deelt ons mede, dat bij de Bataks het leven der vrouwen vaak erbij inschiet. Doch ook in de vele gevallen, dat het zoogenaamd goed afloopt, zijn de gevolgen van zulke praktijken voor het latere leven niet zelden heel treurig. Dit kwaad, het opwekken van abortus, met al de gevolgen van dien, had in de Bataklanden zulk een omvang genomen, dat de Heer *Westenberg*, in overleg met de hoofden, door dezen een zware boete heeft doen stellen op dit misdrijf.

Hissink vermeldt ons, dat zoowel de aanwending van verschillende abortiefmiddelen door de Lampongsche vrouwen, als het zich onderwerpen aan gewelddadige manipulaties der *doekoens*, niet zelden de steriliteit der vrouwen tengevolge hebben ³⁰⁾.

Van de inlanders in de Torrestraat vond ik eveneens vermeld, dat de pogingen tot het opwekken van abortus niet zelden tot den dood der vrouw aanleiding geeft, terwijl volgens *Parkinson* in het Gazelle-schiereiland de vrouwen tengevolge van zulke praktijken vaak in die mate verzwakken, dat zij op jeugdigen leeftijd komen te overlijden, of weinig of in het geheel geen kinderen voortbrengen.

Zoo vond ik eveneens vermeld, dat dergelijke praktijken ook bij de vrouwen in de Minahassa niet zelden tot steriliteit aanleiding geven. En volgens *Winkler* zijn op het eiland Enggano bij Sumatra vele vrouwen tengevolge van de pogingen tot het opwekken van abortus gesucombeerd. *De Roo van Alderwerelt* schrijft, dat tengevolge van het herhaaldelijk opwekken van miskraam, de vrouwen op Soemba aan allerlei kwalen lijden ³¹⁾.

Echter niet alleen de vrouw zelve lijdt door en tengevolge van zulke praktijken, maar eveneens de maatschappij, waarin zij leeft. Het lijdt toch geen twijfel, dat het geringe zielen aantal in verschillende streken van onze Oost ten deele althans daarvan het gevolg is. Door den abortus wordt niet alleen het jonge individu gedood, waarvan de vrouw zwanger is, maar de moeders zelf sterven erdoor of worden steriel, brengen dus volstrekt geen of slechts weinige kinderen meer voort, zoodat van een aanwas der bevolking volstrekt geen sprake

³⁰⁾ J. H. Hissink: Het pepadonwezen en zijn attributen in verband met de oude staatkundige indeeling in marga's en het huwelijks- en erfrecht in de afdeeling Toelang Bawang der Lampongsche districten. Tijdschr. Ind. Taal-, Land- en Volkenkunde, XLVII, 1904.

³¹⁾ J. de Roo van Alderwerelt: Eenige mededeelingen over Soemba. Idem, XXXIII, 1890.

kan zijn. Wij kunnen ons dan ook niet erover verbazen, dat met name in die gebieden, waar zulke praktijken zeer in zwang moeten zijn, een zeer schaarsche bevolking wordt aangetroffen. Zoo vond ik b.v. vermeld, dat in Nieuw-Guinee, in het gebied der Doreh-baai, groote families, en dat wel tengevolge van het opwekken van abortus, zeer zeldzaam zijn en dat dientengevolge de bevolking steeds in aantal afneemt. Het behoeft wel geen betoog, dat naast afdrijving nog andere factoren daartoe aanleiding kunnen geven en dat inderdaad ook doen. „Dergelijke handelingen (d.w.z. het opwekken van abortus), gevoegd bij de voortdurende oorlogen, waarin deze strandbewoners met anderen zijn gewikkeld, welke immer op menschenroof of moord uitloopen, zijn zoovele beletselen tegen eene vermeerdering van de bevolking, waartoe anders het gezonde klimaat alleszins de gelegenheid openstelt”³²⁾.

Welk een omvang de vruchtafdrijving in Melanesië heeft, blijkt ook duidelijk uit eene mededeeling van *Parkinson*, volgens welken b.v. in Nieuw-Mecklenburg zeer jonge meisjes er volstrekt geen schande in zien te bekenen, dat zij reeds drie tot viermaal hun kind hebben afgedreven. En bij de Jabims in Finschhafen geven de moeders aan hare dochters abortief-middelen mede in het huwelijk.

Volgens *Parkinson* gaat tengevolge vooral van het opwekken van abortus de bevolking in Nieuw-Mecklenburg voortdurend en steeds meer achteruit. Men kan als zeker aannemen, dat het aantal vrouwen slechts de helft bedraagt van dat der mannen. Daarbij komt nog, dat geheele gemeenschappen zich van tijd tot tijd de verplichting opleggen, gedurende eenigen tijd volstrekt geen kinderen te zullen voortbrengen. *Parkinson* kende twee districten, die vroeger eene talrijke bevolking hadden en nu, tengevolge van een dergelijke afspraak, door het opwekken van abortus, bijna geheel en al ausgestorven zijn. Wanneer men dan tevens bedenkt, dat in het gebied de meisjes in den regel reeds op 11—12 jarigen leeftijd geslachtelijken omgang hebben en dat zij de gevolgen van dien niet zelden op zeer gewelddadige wijze trachten weg te nemen, laat het zich begrijpen, hoezeer het organisme dier meisjes daardoor wordt geschaad en dat de vruchtbaarheid dientengevolge moet afnemen.

De Resident *Jisar* van het Barau-district in Britsch Nieuw-Guinee meent eveneens het sterk afnemen van het zielenaantal in dit gebied vooral te moeten toeschrijven aan de afdrijving der vrucht, naast kindermoord³³⁾. Als overige oorzaken der schaarsche bevolking aldaar noemt hij: verzwakking door onanie (tengevolge van het

³²⁾ Nieuw-Guinea, ethnographisch en natuurkundig onderzocht en beschreven in 1858 door eene Nederlandsch-Indische Commissie.

³³⁾ Papua: Annual Report for British New Guinea for the year ending 30th June 1907.

gering aantal vrouwen), de te vroege huwelijken der meisjes, het veelvuldig voorkomen van longziekten. Verder het feit, dat elk sterfgeval wordt opgevat als te zijn het gevolg van een tooverhandeling door een ander persoon, welke opvatting niet zelden aanleiding geeft tot moord op dengene, die van deze tooverhandeling wordt verdacht.

Door Resident *Wiltred Beaver* worden als oorzaken voor den achteruitgang in aantal der bevolking in het Kumuni-district van Nieuw-Guinee opgegeven:

1. het opwekken van abortus.

2. het feit dat een groot aantal mannen eerst laat kunnen huwen, of in allen geval zich tevreden moeten stellen met de weduwen of uitgestooten vrouwen van oudere mannen.

3. dat meer jongens dan meisjes worden geboren ³⁴⁾.

In zijn werk „Neu-Guinea und der Bismarck-archipel” schrijft *Blum* over Kaiser-Wilhelmsland het volgende: „Die Atlanten geben gemeinlich als Bevölkerungsziffer für Kaiser-Wilhelm-Land die Zahl 110.000 an, wonach auf den Geviertkilometer des Landes etwa 0,6 Einwohner zu rechnen wären; so niedrig diese Schätzung der Volksdichtigkeit Neu-Guineas auch sein mag, so scheint sie den Reisenden doch noch übertrieben. Denn abgesehen von einigen wenigen engbegrenzten Küstenstrichen ist das Land so spärlich bevölkert, dass man tagelang wandern kann, ohne einen Eingeborenen zu Gesicht zu bekommen, und die wenigen Dörfchen, die man hin und wieder trifft, zählen meist nur ein Dutzend elender Hütten und weniger, so dass der Gesamteindruck einer Wanderung durch die Berge der ist, dass man glaubt, dem Leben und Treiben der Menschen gänzlich entrückt, einsam und verlassen durch menschenleere Waldesöde zu ziehen. Auffällig ist bei dieser Spärlichkeit der Bewohner die Thatsache, dass in manchen Gegenden eine Kinderarmut herrscht, die etwas Unnatürliches an sich hat, und in der That wird die Tötung der Leibesfrucht vielfach geübt.”

In de onderafdeeling Wahai op het eiland Ceram zijn de negorijen Paa, Karloetoe, Poeni, Herelaoe en Waeloeloe in een tiental jaren zoo schrikbarend achteruit gegaan, dat zij nu gezamenlijk nog slechts 311 zielen tellen en onder één hoofd werden gesteld. Men beweert, dat voornamelijk vruchtafdrijving en dronkenschap de oorzaak hiervan zijn ³⁵⁾.

Zoo wordt door *Elbert* de aandacht gevestigd op het gering aantal kinderen der inboorlingen van het eiland Moena. Bij 64,1 % der gezinnen werd slechts 1 kind geconstateerd, bij 29,2 % twee of drie kinderen, bij 5,7 % vier of vijf, en bij 0,6 % zes tot acht kinderen.

³⁴⁾ Papua: Annual Report for British New Guinea for the year 1914—1915.

³⁵⁾ Seran: Mededeelingen van het Bureau voor de Bestuurszaken der Buitenbezittingen, bewerkt door het Encyclopaedisch Bureau, aflevering XXIX, 1922.

Dit kleine kinderaantal zou slechts ten deele het gevolg zijn van de groote sterfte onder de kinderen, maar grootendeels van het opwekken van abortus.

Evenals op Moena werd ook op Boeton een opmerkelijk gering aantal kinderen geconstateerd, het gevolg van dezelfde oorzaken. Hier vermeldt *Elbert* bij 73,4 % der gezinnen één kind, bij 22,5 % twee tot drie kinderen, bij 3,5 % der gezinnen vier tot vijf kinderen en slechts bij 0,6 % zes tot acht kinderen.

Het allerslechtst zou het te dien opzichte gesteld zijn in het Zuid-Oostelijk deel van Boeton, waar 80,6 % der gezinnen slechts één kind bleken te bezitten, 17,1 % twee tot drie kinderen, 2 % vier tot vijf kinderen en maar 0,3 % zes tot acht. Evenals in Moena zou de ontwikkeling van deze streek, zoo wordt vermeld, in hoofdzaak zijn toe te schrijven aan het hoog sterftecijfer in den kinderleeftijd en aan vruchtafdrijving ³⁰⁾.

³⁰⁾ J. Elbert: Die Sunda-Expedition.